університету. - 2009. - №7.– Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/ Ekon/2009_7/56.pdf

2. Внукова Н.М. **Основи факторингу**: Навчальний посібник. / Н.М. Внукова – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. - 174 с.

3. Кацило О. **Вплив застосування методів рефінансування дебіторської заборгованості на фінансову стійкість підприємства** /О.Кацило, І.Гнєушева // Економічний аналіз. - 2011. - №8/2. - С.82-85.

4. Клименко О. М. **Управління дебіторською заборгованістю** /О.М.Клименко // Економіка: проблеми теорії і практики : збірка наукових праць. –2003.- № 183. – С. 697-700.

5. Коваленко Л.О. **Фінансовий менеджмент**: Навчальний посібник /Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. - К.: Знання, 2005. - 485 с.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С.О.

УДК 658:330.131.7

В. В. ЛУК'ЯНОВА
А. В. СВІДЕРСЬКА

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Досліджено теоретичні та методичні аспекти якісного аналізу зовнішньоекономічних ризиків. Проаналізовано основні сфери підвищеного ризику та вплив факторів ризиків зовнішньоекономічної діяльності на підприємства.

The theoretical and methodological aspects of the qualitative analysis of risks in foreign economic activity are investigated. The essential spheres of heightened risk and the influence of foreign economic activity risks on the enterprises are analyzed.

Ключові слова: ризик, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічний контракт, ймовірність, міжнародна виробничо-збутова кооперація, контрактні застереження.

©Лук'янова В. В. – д.е.н., професор Хмельницького національного університету;
©Свідерська А. В. – аспірант Хмельницького національного університету

Потреба у підвищенні ефективності процесу управління зовнішньоекономічними ризиками підприємства зумовлює необхідність проведення якісного аналізу ризиків, що полягає у виявленні зовнішніх і внутрішніх факторів ризику, здійснення ідентифікації всіх можливих ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) підприємства, групування ідентифікованих ризиків за ступенем ймовірності.

Серед науковців відсутній єдиний підхід щодо співвідношення понять «оцінка» та «аналіз ризиків ЗЕД», щодо вибору методів оцінювання, обґрунтування доцільності їхнього застосування із врахуванням видового різноманіття даних ризиків. Одні дослідники надають перевагу статистичному методу, другі – методу експертних оцінок, треті – закликають комплексно використовувати методи двох вище зазначених груп.

Ступінь розробки даної проблематики у наукових дослідженнях є різною: від окремих теоретичних положень до концепцій та методик оцінювання. Проблема якісного аналізу ризиків ЗЕД досліджена у меншій мірі, ніж оцінювання. Проте, на нашу думку, варто відзначити напрацювання у даній сфері М. Гулієвої, С. Чанишевої, І. Вербіцької та В. Буйкіна [1-4].

Вважаємо, що найбільш повно враховано специфіку зовнішньоекономічних ризиків у системі їхнього аналізу у працях М. Гулієвої, що включає наступні елементи:

1) збір інформації про партнера, країну партнера, прогнозування змін на період здійснення угоди, прогнозування ситуації на зовнішніх ринках;

2) визначення ризиків, які підприємство приймає, а також тих, щодо яких можливо або доцільно застосувати визначені методи управління. З останнього пункту випливає, що аналіз ризиків – це той інструмент, за допомогою якого можна з'ясувати які ризики якими методами будуть управлятись. [1, с.9]

С. Чанишева зосереджує увагу на визначенні важливості кожного зовнішньоекономічного ризику для підприємства та необхідності проводити ранжування ризиків ЗЕД [2, с.17].

За визначенням І. Вербіцької, аналіз ризику ЗЕД - це систематичне використання наявної інформації для

ідентифікації небезпек та оцінки ризику в ЗЕД. Даний автор є прихильником методу аналізу ієрархій, застосування якого передбачає побудову матриць, діаграм Парето, обчислення коефіцієнтів кореляції ризиків, визначення та ранжування вагомості альтернатив рішень [3, с.79-97].

На етапі впровадження механізму управління ризиками ЗЕД В. Буйкін рекомендує використовувати евристичні методи, оскільки в таких умовах розрахувати ризик практично неможливо внаслідок високого рівня невизначеності середовища [4, с.19-20]. Російські вчені Н. Ларіонова та А. Голіков не виокремлюють специфічні риси якісного аналізу зовнішньоекономічних ризиків, проте досить ґрунтовно розглядають питання оцінювання стійкості ЗЕД [5-6]. Інший вчений Р. Абдулаєв зазначає, що «чим вищий діапазон відхилення фактичного результату від програмованого – тим вищий зовнішньоторговельний ризик» [7, С.142]. Проте дане твердження не дає відповіді, яким чином на практиці оцінити таке відхилення.

Кожна із існуючих на сьогодні методик проведення якісного аналізу ризиків ЗЕД безумовно має право на існування, володіє певними перевагами та недоліками, досить часто враховує специфіку галузі. На наше переконання, дане питання залишається маловивченим і потребує ґрунтовних досліджень та авторського підходу до його вирішення.

Метою статті є проведення якісного аналізу усіх можливих ризиків, пов'язаних із різними видами зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств Хмельницької області.

Для здійснення якісного аналізу зовнішньо-економічних ризиків доцільно застосовувати експертний метод в умовах неповноти та суттєвої нестачі об'єктивної статистичної інформації щодо ризикованості ЗЕД.

Алгоритм проведення якісного аналізу ризиків ЗЕД на підприємстві, на нашу думку, передбачає послідовне здійснення таких дій:

1) формування переліку респондентів, до функціональних обов'язків яких належить управління та забезпечення нормального протікання усіх процесів у ЗЕД;

2) збір первинного матеріалу, зокрема за допомогою спеціально розробленої анкети;

3) обробка отриманих даних, їх систематизація та групування із застосуванням графічного та табличного методів;

4) аналіз отриманої інформації та формулювання відповідних висновків.

У проведеному нами дослідженні взяли участь вісім підприємств різної форми власності та величини, розташовані у м. Хмельницькому та у м. Красилів Хмельницької області. В анкетуванні взяло участь 40 респондентів, а саме: найвище керівництво та топ-менеджмент, що здійснює управління ЗЕД (планово-економічний відділ, відділ збуту, відділи маркетингу та зовнішньоекономічних зв'язків).

Узагальнюючи результати ідентифікації та якісного аналізу зовнішньоекономічних ризиків, нами було застосовано методику АВС-аналізу, що дозволило виокремити три групи ризиків у ЗЕД машинобудівних підприємств Хмельниччини (таблиця 1).

В процесі якісного аналізу нами було встановлено певні особливості прояву факторів зовнішньоекономічного ризику в діяльності досліджуваних підприємств. Зокрема, це стосується одноманітності джерел та шляхів залучення до співпраці нових партнерів із-за кордону та невикористання багатьма підприємства усіх наявних можливостей для диверсифікації напрямків реалізації експортної продукції або постачання імпортних ресурсів.

Половина опитаних підприємств стикались з практикою розриву відносин із закордонними контрагентами з різних причин досить часто (три і більше разів). П'ять із восьми опитаних підприємств зазнавали втрат, пов'язаних із порушенням партнером умов зовнішньоекономічного контракту, і лише респонденти двох підприємств зізнались у подібних діях.

Той факт, що для вирішення третини конфліктів в процесі виконання зовнішньоекономічних контрактів підприємства змушені звертатись до судових інстанцій, не може характери зуватись позитивно. Це підвищує втрати з огляду на технічні витрати на судовий розгляд справи, на оплату гонорарів арбітрів та послуг юридичних радників. Крім того, такий судовий розгляд є достатньо тривалим у часі, що генерує додаткові витрати, ризики та втрати.

Таблиця 1

Ризики ЗЕД підприємств за ймовірністю настання ризикових подій

Група ризиків за ймовірністю настання ризикових подій	Ідентифіковані ризики ЗЕД досліджуваних підприємств
Ризики з високої ймовірністю	Ризики, пов'язані з вимогами щодо упаковки та маркування продукції за зовнішньоекономічним контрактом. Ризики, пов'язані із контрактними умовами поставки та оплати. Правові ризики. Ризики участі у міжнародних заходах на комерційній основі.
Ризики з середньою ймовірністю	Ризики контрагента. Ризики, пов'язані із ціною товару, зазначеною у контракті. Ризики виконання контракту підприємством. Політичні ризики. Загальноекономічні ризики. Ризики рекламно-збутової кооперації. Ризики консультування в сфері управління, маркетингу та контролю за якістю. Ризики науково-технічної кооперації.
Ризики з низькою ймовірністю	Ризик невірного визначення характеру зовнішньоекономічного контракту. Ризики, пов'язані із предметом контракту, кількісними та якісними характеристиками продукції. Ризики, пов'язані із пред'явленням рекламацій та застосуванням штрафних санкцій. Ризики, пов'язані із визначенням форс-мажорних обставин у контракті. Ризики форс-мажорних обставин природно-суспільно характеру. Ризики підготовки та використання спільних техніко-комерційних пропозицій. Ризики часткової комплектації імпортованого обладнання.

Оцінюючи внутрішньоорганізаційні фактори, що мали вплив на виконання зовнішньоекономічних контрактів

підприємствами, респонденти не віддали помітної переваги жодному із запропонованих факторів.

Лише одне підприємство із восьми опитаних використовує різноманітні види валютних застережень: прямі, непрямі, мультивалютні. Інші підприємства таким чином залишаються не достатньо незахищеними від втрат, зумовлених коливаннями валютних курсів. 57% опитаних оцінюють контрактні застереження, що використовуються, як малоефективні.

Настання ризикових подій у процесі транспортування експортної продукції було характерним для двох підприємств, а саме: зафіксовано факти пошкодження вантажу та порушення термінів доставки.

Випадки несвоєчасної сертифікації та помилок у розрахунках митних платежів траплялись лише на одному підприємстві і не частіше двох разів за останні п'ять років. Даючи оцінку маркетинговим факторам у контрактній зовнішньоекономічній діяльності, 37% опитаних зазначили, що ефективність маркетингових заходів у ЗЕД є низькою.

37,5% опитаних вважають, що погіршення міждержавних стосунків з Російською Федерацією не вплинуло на виконання зовнішньоекономічних угод, як з боку російських партнерів, так і самих підприємств. 62,5% опитаних вважає, що політичні фактори не мали негативного впливу на проведення ЗЕД в країнах місцезнаходження партнерів.

Можемо зробити висновок про стриману, але загалом позитивну реакцію опитаних підприємств щодо підписання угоди про асоціацію з Європейським союзом.

Дещо вищими значеннями порівняно з іншими факторами характеризуються фактор загострення конкурентної боротьби за споживача на зовнішніх ринках та фактор падіння попиту на продукцію підприємств. Якщо перший є закономірним і певним чином мотивуючим до розвитку чинником, то інший потребує більш ґрунтовного аналізу та з'ясування причин на самих підприємствах.

В результаті опитування топ-менеджменту підприємств було встановлено, що лише одне із них купує 10% валютних коштів для здійснення платежів в комерційних банківських структурах. Інші підприємства формують свій баланс руху валютних цінностей таким чином, щоб не виникала потреба у

додатковому їх придбанню. Такий крок безумовно суттєво знижує валютний ризик, що в сучасних умовах є надмірно високим.

Незважаючи на яскраво виражену експортну орієнтацію досліджуваних підприємств, девальвація національної валюти розглядається ними як несприятливий фактор. Це пояснюється тим, що усі ці підприємства здійснюють імпортні операції та реалізовують свою продукцію на внутрішньому ринку також.

Також досить цікавий факт пов'язаний із факторами правового регулювання ЗЕД. Підприємства відчували на собі вплив змін у вітчизняному законодавстві з питань ЗЕД значно частіше у порівнянні із правовими змінами на зовнішніх ринках.

Варто зауважити, що лише одне підприємство з поміж досліджуваних співпрацює із закордоном у науково-технічній сфері. Можна стверджувати, що зазначена форма кооперації є досить ризиковою для даного підприємства, адже в минулі роки траплялись випадки розкриття та витоку технологічної інформації, незахищеної відповідними правовими інструментами.

Нами було ідентифіковано ознаки підвищеного ступеня ризику у наступних формах міжнародної виробничо-збутової кооперації:

- спільна участь у торгах (лише 25% підприємств досягли поставлених цілей, тоді як для 75% - досвід такої співпраці характеризувався відхиленням від запланованих результатів. Зокрема у негативний бік - 50% підприємств; 25% отримали більше, ніж очікували);
- консультування у сфері сучасних економічних знань та практики ведення бізнесу (лише 50% успіху);
- кооперація у сфері рекламно-збутової діяльності (працівники одного із підприємств засвідчили, що досягнуті результати перевищували прогнозовані).

Варто зауважити, що серед семи опитаних підприємств лише два не зафіксували жодних відхилень від бажаної мети участі у міжнародних заходах (виставках, конференціях тощо), а п’ять підприємств мали негативний досвід, в тому числі ПАТ «Темп», в діяльності якого траплялись випадки і повної реалізації цілей, і невдачі, і навіть отримання додаткових вигод.

Негативний досвід участі у проведенні міжнародних заходів більшість опитаних пояснюють недосконалим або навпаки дуже вдалим підбором та рівнем якості підготовки персоналу. Вагоме значення також мали організаційні та маркетингові фактори, ефективність планування та управління.

Отже, на основі отриманих результатів, можемо зробити висновок, що труднощі на різних етапах виконання зовнішньоекономічних угод безумовно траплялись, проте дані фактори варто трактувати як такі, що чинили не загрозливий, а радше несприятливий вплив на ЗЕД підприємств. Особам, що здійснюють управління зовнішньоекономічними ризиками на аналізованих підприємствах, варто звернути особливу увагу на фактори ризиків у міжнародній виробничо-збутовій кооперації та участі підприємств у міжнародних заходах. Адже зазначені проблемні сфери потребують більш ґрунтовних управлінських заходів.

Бібліографія

1. Гулиева М.С. **Проблемы прогнозирования и минимизации внешнеторговых рисков.** / М.С. Гулиева // Вестник Российского государственного торгово-экономического университета. – М., 2009. – N3. – С.6-11.

2. Чанышева С. Ю. **Формирование организационно-экономического механизма управления ВЭД промышленного предприятия:** автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата экон. наук: спец. 08. 00. 05. «Экономика и управление народным хозяйством» / Светлана Юрьевна Чанышева. – Саратов, 2013. – 28 С.

3. Вербіцька І. І. **Управління економічними ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств:** дис. … на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Інеса Ігорівна Вербіцька. – Тернопіль, 2011. – 193 С.

4. Буйкин В.Ю. **Организационно-экономический механизм управления рисками внешнеэкономической деятельности промышленного предприятия:** автореф. дис. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Вадим Юрьевич Буйкин. - М., 2010. - 28 С.

5. Ларионова Н. **Риски и устойчивость внешнеэкономической деятельности предприятий** [Электронный ресурс] / Н. Ларионова. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110225/ ek1_larion.p

6. Голиков А. А. **Оценка устойчивости внешнеэкономической деятельности предприятия:** Учеб. пособие / А. А. Голиков, О. В. Веселова; Челябинский гос. ун-т. - Челябинск, 2001. - 59 С.

7. Абдуллаев Р. **Особенности финансовых рисков в сфере международных экономических отношений и внешнеэкономической деятельности** [Электронный ресурс] / Р. Абдуллаев. – Режим доступу: http://webcityhost.net/vergiler/upload/File/art-87.pdf

Рецензент: д.е.н., професор Столярчук А.М.

УДК 330.022

Д. О. МЕЛЬНИК

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

У статті розглянуто теоретичні засади залучення прямих іноземних інвестицій задля забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому. Представлено характеристику інвестиційного клімату України. Здійснено спробу визначити основні тенденції, проблеми та перспективи надходження інвестицій в економіку регіонів країни.

Theoretical aspects of attraction of foreign direct investment to ensure social and economic development of regions and country as a whole are considered in the article. Characteristic of the investment climate in Ukraine is presented. An attempt was made to identify the main trends, problems and prospects of attraction of investments in the economy of the regions of the country.

Ключові слова: інвестиції, прямі іноземні інвестиції, капітальні інвестиції, регіон, економіка регіону, соціально-економічний розвиток.

Для досягнення більш динамічного економічного розвитку регіонів, для зміцнення тенденції до подолання злиденності та

©*Мельник Д. О. - аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*